

ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПОКАЗАТЕЛНО МЕСТОИМЕННИЕ И ЧЛЕННА ФОРМА

Връзката между показателното местоимение и членната форма е всеизвестна. В българската граматика определеност се изразява със специално морфологично средство – задпоставен определителен член, развил се от слабата позиция на старобългарското показателно местоимение. Българският е единственият славянски език, в който днес последователно се изразява категорията определеност/неопределеност при имената.

В настоящия доклад ще се опитам да проследя връзката между местоимение и членна форма чрез примери от Германовия сборник¹, с което целя да покажа, че в среднобългарския период отношението между демонстративност и определеност е колкото разделено, толкова и близко.

Показателните местоимения участват в деиктични изрази, които обслужват специфични синтактични функции – като независима част от изказването или като модификатори на съществителното. Обикновено служат и за изразяване на прагматични функции. Те се използват главно за да се привлече вниманието на читателя върху предмети и явления в ситуацията на речта (често в комбинация с жест), но също могат да функционират за организиране на информацията в дискурса. Характеризират се и със семантични особености. Съществуват най-малко две местоимения, които са деиктично съпоставими: демонстративи за близко позоваване, които се отнасят до предмет или явление в близост до изказването, и демонстративи за далечно позоваване, които обозначават референт, намиращ се на разстояние от центъра на изказването.

Определеността, от своя страна, се разбира като „семантично-прагматично явление“, по определение на Р. Ницолова, „чийто значение влияе не само върху именната група, но и върху значението на цялото изречение. Служи и за изграждане на текстовата връзка. Затова определеността е свързана с взаимодействието на множество прагматични и семантични фактори – като например, лексикалното значение на именната група и на предиката в изречението, както и на елементи от семантиката на текста. Посочва отношението на референт спрямо обект от същия род или отношението на говорещия спрямо друг обект“ (Ницолова 2008:85).

Предпоставените показателни местоимения са независимата част в именната група, които могат да реферират към друг обект или да посочват такъв.

¹ Примерите от Германовия сборник се цитират по изданието на Мирчева 2006, чийто текст е включен в диахронния корпус на българския език на <http://histdict.uni-sofia.bg>.

Пример за съчетание на показателно местоимение тѣ, та, то и съществително име:

тѣ — събравшии² сѧ въ тѣ днѣ (40б²); н въ тѣ чѣкавлѣ сѧ спсѣ глѧ филипови (80а³); н съборѣ бѣше въ тѣ днѣ. (39а⁴); ти въ тѣ днѣ радость велика бы. (39б⁵); тѣ бо пѧо вждетѣ адамѣ прѣвѣщѣю твоемоу на възвращенне въ прѣвѣжжж жнзнь. тѣ пѧо вждѣ прѣбавѣ твоеи еврѣи на обновленне. (104б⁶);

то — н все велико и страшно. нача то чудо (26а⁷); видѣвше же то чудо народи единѣ гласомѣ възъпншж речжще (39б⁸); н дѣмѣ сътворимѣ бѣжжж слѣжжж. бѣ бо н тѣ презвитерѣ. (129б⁹); въ то же врѣмѧ, въ неже стѣи мѣи бываахж (149б¹⁰); възыде ісѣ въ цркви н оучѣше. испльн члвклюбни. н то дѣло (214а¹¹); то нбѣое прѣвосѣданне възѧ (217а¹²); нже таковы сѣдѣа вѣи въ то врѣмѧ рѣ. (262б¹³)

та — сътвори пакже наоучена бѣ. бѣше та дѣница чнстѣ жнвжщи (128б¹⁴); кто же та сна (220а¹⁵);

того — н сътвори жена по глѣу егѣ. н ѿ того чѣса не оскждѣ сѣсж мжунин. (236а¹⁶); то благѣние въ того мѣсто. пак велико бѣгѣство бжестѣвное пржшж (253а¹⁷);

томоу — ѣ же се по томоу вбразѣ вбразован'но н в настѣ (137б¹⁸); глѧща съ нимѣ. да по томоу приходѣу н аплн разѣмѣшж (243а¹⁹);

тѣж — въ тѣж же ношѣ гави сѧ ѧѣ своемѣ слоужѣ козмиѣ, глѧ. (65б²⁰); оуѣ прославн ма славож ѣже ниѣ прѣжде ѿ тварн бытиѧ. тѣж оуѣо славож бжтѣва своего танмж (242б²¹); ти тѣж ракж прнслан'нжѧ положшж въ влахѣр'на. н сѣ

² Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

³ Слово № 13 МЪЧЕНИЕТО НА АПОСТОЛ ФИЛИП.

⁴ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁵ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁶ Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

⁷ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПА-РАМОНАРЯ.

⁸ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁹ Слово № 21 ЧУДЕСА НА СВЕТИ ВАСИЛИЙ. ЗА АНАСТАСИЙ ПРЕЗВИТЕР.

¹⁰ Слово № 24 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТИТЕ ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ.

¹¹ Слово № 32 СЛОВО ЗА ПРЕПОЛОВЕНИЕ НА ПЕТДЕСЕТНИЦА.

¹² Слово № 33 СЛОВО ЗА ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

¹³ Слово № 40 СЛОВО ЗА УСЕКНОВЕНИЕ ГЛАВАТА НА ЙОАН КРЪСТИТЕЛ.

¹⁴ Слово № 21 ЧУДЕСА НА СВЕТИ ВАСИЛИЙ. ЗА АНАСТАСИЙ ПРЕЗВИТЕР.

¹⁵ Слово № 33 СЛОВО ЗА ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

¹⁶ Слово № 37 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА ПРОРОК ИЛИЯ.

¹⁷ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

¹⁸ Слово № 23 СЛОВО ЗА СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

¹⁹ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

²⁰ Слово № 10 ЖИТИЕ И ХОЖДЕНИЕ НА СВЕТИТЕ БЕЗСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДАМЯН.

²¹ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

рнзани. (259б²²); н прнде въ нракиж. н въ тж ношъ видѣсты фѣѡръ (284б²³).

томъ — н вѣше на мѣстѣ томъ рѣка. (21а²⁴); на томъ мѣстѣ цркъвъ сътворншж. (40а²⁵); нсходнтъ же на томъ мѣстѣ глѣтъ. (40б²⁶); слѹи са емоу съмрѣтъ въ томъ пжти. (52а²⁷); н тако прѣбывающаго въ томъ аспжтнн. (52б²⁸); томъ ѹѣсе възрѣвъ гнѣвомъ. (61б²⁹); н погребешж н на томъ мѣстѣ. ... н създашж цркъвъ на томъ мѣстѣ (82б³⁰); хотѣнемъ бжнемъ прилоуи са в томъ мѣстѣ, в⁴ то врѣмя. (277б³¹).

тон — разоумѣвъ же црѣ константинъ събравшж са нхъ на тон рѣцѣ. (4а³²); тако все проуе житие свое. въ тон странѣ добродѣтели просѣвѣвшн са. (50б³³); исплнъ всѣ земѣ славы его. въ тон бо радости, н свѣтлостнж бжтвенж поучѣни сжще. (67а³⁴).

тож — н ѡ тож земл погѣбнн ж. (18а³⁵); такоже н еѡнстѣ нванъ. егда въсходнтъ къ бѡу. с тож въсходнтъ славож, таже ѣ лѣпа къ бѡу. (33а³⁶); послоухы нзвѣсты въстанно лазаровѣ поставлѣж ѡвалнте камыкъ, да ѡ тож самож мртѣвостн навькнжтъ. (165а³⁷); а ти стнн мжжн ѹто творѣкаж. прѣстаж ще ѣ тож плѣтн прѣстѣж. (254а³⁸).

тѣмн — да то вѣдѣше братне. подвнгниѣм⁴ са тѣмн пжтѣмн. (213а³⁹)

Показателните местоимения означават „корелферентността на своя референт с референта на израз в предходната или следходната част на текста. В този случай противопоставянето по признака „далечност“ се изразява чрез означаване на корелферентност с близък или по-далечен израз в текста“ (Ницолова 2008:175).

Примери за съчетание на показателно местоимение и име, които насочват към предходен израз:

²² Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

²³ Слово № 42 МЪЧЕНИЕ НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН.

²⁴ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

²⁵ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

²⁶ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

²⁷ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

²⁸ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

²⁹ Слово № 9 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТИ ДИМИТЪР.

³⁰ Слово № 13 МЪЧЕНИЕТО НА АПОСТОЛ ФИЛИП.

³¹ Слово № 42 ЧУДОТО НА СВ. ГЕОРГИ СЪС ЗМЕЯ.

³² Слово № 2 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО.

³³ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

³⁴ Слово № 11 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА АРХАНГЕЛИТЕ МИХАИЛ И ГАВРИИЛ.

³⁵ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

³⁶ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

³⁷ Слово № 26 СЛОВО ЗА ЧЕТИРИДНЕВНИЯ ЛАЗАР.

³⁸ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

³⁹ Слово № 31 ЗА БЯЛАТА НЕДЕЛЯ И ТОМИНОТО НЕВЕРИЕ.

та — н бѣше на мѣстѣ томъ рѣка. съходоуши ѿ лѣвыѣ страны именовъ
хроуенсѣ. та рѣка течѣше пренеижашци сѧ олтарю бжню, неconi мироу (21a⁴⁰);
прнесе стѣмоу дамианѣ. ꙗ. ганца. ... прнхтѣ же стѣ дамианѣ ганца та. (65a⁴¹);

того — едниѣ бо ѿ братѣ, оукрадѣтѣ кло аплѣ, несе е въ месопотамнѣ. ѿ того
же мѣста, ндеже лежахѣ костн аплѣ. (48a⁴²)

тому — н тон бѣ дръжнмъ з'инемъ. на врѣмена же црь давааше дань
занию томуу. (290a⁴³)

От примерите, които съотнасят два референта, се забелязва връзката на показателното местоимение с предходен израз, като по такъв начин се изгражда близост между тях. От друга страна, се наблюдава демонстра- тивната функция на местоимението – да посочи обекта в изказването.

В позиция след съществителното деиктичността на показателното местоимение отслабва. В тези случаи изразите вече не посочват рефе- рента, а само го заместват. И показателните местоимения, и определител- ният член се описват като изразители на анафоричност – посочват вече известен, споменат преди това референт, а не неговото местоположение.

Могат да се приведат следните примери за задпоставена употреба на показателното местоимение:

тъ — ванзѣ же стѣо ватарѣ. ѣ камын твердѣтѣ н шнрокѣ ... бѣ же камын
тъ. вышен прѣдѣтѣ црѣвнѣ (22б⁴⁴); тако н прахѣтѣ земнын. ... дѣлаѣтѣтѣ же прѣа тѣтѣ
црѣвнѣн мжкне (40б⁴⁵); кын мѣ пронде грѣтанѣ тѣтѣ гѣскы вѣрганѣ ... мнѣ мѣчѣ
тѣтѣ за гѣскѣа кроуѣнѣ (234a⁴⁶); то чннмѣ повелѣннемѣтѣ мртвѣын тѣтѣ четвѣртѣын
днѣ вѣста (247a⁴⁷); на чѣнын тѣтѣ вдрѣтѣ положншѣ црѣжѣ (254б⁴⁸); твон дарѣтѣ
всѣпрѣсменѣ ѣ. то малѣу чадн вн дарѣтѣ тѣтѣ былѣтѣ (259б⁴⁹);

то — прнеѣ(вѣ)гажцин (!) бо на мѣсто то (16б⁵⁰); пренеижашци сѧ на стѣо

⁴⁰ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПА- РАМОНАРЯ.

⁴¹ Слово № 10 ЖИТИЕ И ХОЖДЕНИЕ НА СВЕТИТЕ БЕЗСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДА- МЯН (цитиран от Елка Мирчева като възможна употреба на членуване (Мирчева 2006: 109).

⁴² Слово № 7 МЪЧЕНИЕ НА АПОСТОЛ ТОМА.

⁴³ Слово № 44 ЧУДЕСА НА СВ. ВМЧ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ (цитиран от Елка Мир- чева като възможна употреба на членуване (Мирчева 2006:238).

⁴⁴ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПА- РАМОНАРЯ.

⁴⁵ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁴⁶ Слово № 36 ПОХВАЛИНО СЛОВО ЗА АПОСТОЛИТЕ ПЕТЪР И ПАВЕЛ (цитиран от Елка Мирчева като възможна употреба на членуване (Мирчева 2006:203).

⁴⁷ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ. (цитиран от Елка Мирчена като възможна употреба на членуване; според авторката „това едва ли е средно- българска черта, а вероятно е била присъща на авторовия Екзархов текст“ (Мирчева 2006:215).

⁴⁸ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁴⁹ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁵⁰ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПА- РАМОНАРЯ.

то мѣсто (21б⁵¹); мѣла бѣ и стѣо архистратига мнѣхана. да съхранитъ стѣо то мѣсто, ѿ водныхъ погыбѣли (23а⁵²); бѣ бо мѣсто то мнѣхнымыгъ (98а⁵³); гдѣ чѣстное то великое камене. гдѣ многое то злато (122а⁵⁴); знамение бо то ѣ, велика прѣбрѣканна. (140а⁵⁵); нж глѣмъ не н ного еѣтва тѣло то сжще (207а⁵⁶); поучѣто ли мѣсто то мѣхнитъ (208а⁵⁷); н правдное то сѣце въ себѣ носѣщи. ... недостонно то ѣ (249а⁵⁸); нж н аггкѣуетъ не бѣше празно мѣсто то (251б⁵⁹); тѣло то прѣславное цѣловаахъ (254б⁶⁰); н бесчсла многожѣство на мѣсто то (288б⁶¹); въ врѣмѣ же то мнѣхоодаще четыре кѣспци. (275а⁶²)

та — ѿ немѣже негодовааш. гдѣ прѣсловѣшна та цркви (122а⁶³); н абне пакы болѣзнь та мнѣмѣ (141б⁶⁴); потрѣбѣн сѣ дѣша та нзъ люднн свои. (142а⁶⁵);

того — приведе н глашатѣ къ епѣоу града того рекын, сею тн прѣбдаж мжжа о епѣ. (36б⁶⁶); отндѣте ѿ црквища того да створа. (39б⁶⁷); поучѣто напрасно ѡбненне то бываеетъ н не бѣ кто оутѣшаж н ѿ многого того плачѣ. (127а⁶⁸); н нже аще не послѣшаеетъ пророка того. (142а⁶⁹); по трнѣ же днѣхъ авншж сѣ епѣоу града того. (153а⁷⁰); лобызажще по всѣмъ ѡдомѣ. н ѿ прикасаниа того стѣина прнѣмаше. (254а⁷¹); въздѣстѣ гѣ. влнзъ же града того бѣше езеро. (276б⁷²); н камене мѣста того распадааше сѣ. (283б⁷³); н призва црѣ болѣкы

⁵¹ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁵² Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁵³ Слово № 16 ДЕЯНИЕ НА СВЕТИ НИКОЛА МИРЛИКИЙСКИ.

⁵⁴ Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

⁵⁵ Слово № 23 СЛОВО ЗА СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ

⁵⁶ Слово № 31 ЗА БЯЛАТА НЕДЕЛЯ И ТОМИНОТО НЕВЕРИЕ.

⁵⁷ Слово № 31 ЗА БЯЛАТА НЕДЕЛЯ И ТОМИНОТО НЕВЕРИЕ (цитиран от Елка Мирчева като възможна употреба на членуване; авторката подчертава факта, че появата на членна форма в отделните ръкописи може да се свърже с източнобългарския преславски произход на ръкописите (*Мирчева 2006:187*).

⁵⁸ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁵⁹ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО (цитиран от Елка Мирчева като възможна употреба на членуване (*Мирчева 2006:220*).

⁶⁰ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁶¹ Слово № 42 ЧУДЕСАТА НА СВ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ.

⁶² Слово № 41 ЖИТИЕ НА СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ.

⁶³ Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

⁶⁴ Слово № 23 СЛОВО ЗА СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

⁶⁵ Слово № 23 СЛОВО ЗА СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

⁶⁶ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁶⁷ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁶⁸ Слово № 20 СЛОВО ЗА ИРОД И ЗА ИЗБИВАНЕТО НА МЛАДЕНЦИТЕ.

⁶⁹ Слово № 23 СЛОВО ЗА СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ.

⁷⁰ Слово № 24 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТИТЕ ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ.

⁷¹ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁷² Слово № 42 ЧУДОТО НА СВ. ГЕОРГИ СЪС ЗМЕЯ.

⁷³ Слово № 43 МЪЧЕНИЕ НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН.

града того и сказа нмъ сънъ. (290^{б74}).

тж — прѣвѣшж же ношъ тж рѣжше сѧ. (149а⁷⁵).

тѣмъ — и аще не вѣ бѣ былъ. то како вѣ вренемъ тѣмъ помазавъ слѣпому
вун ѿвръзълъ. (247а⁷⁶).

томъ — корабникъ етера вѣлѣн болѧ. и по пхти томъ прѣхѣдѧ. (52а⁷⁷);
вѣше нгемонъ въ градѣ томъ тнраномогнафосъ. (76б⁷⁸).

тон — молѧ тн сѧ. въ радостн тон. (90а⁷⁹).

тож — и оучинн свож вож по вѣрѣоу рѣкы тож ставѣаше ж. (4а⁸⁰); вндѣв же
нванъ прѣлѣ ѿдн тож. (39а⁸¹); нж и жена етера страны тож, немощѣна. (54б⁸²).

тѣхъ — житн ен невѣвѣходимыѣ тѣхъ. (83б⁸³); бѣстѣвныѣ тѣхъ хвалѣ
пѣсньныѣ слышавѣ. (259б⁸⁴).

В зависимост от позицията на местоимението се наблюдават две семантични функции на показател тѣ — едната е деиктичната, а другата е анафоричната. Деиктичността е свързана с предпоставеността на местоимението, докато анафоричното значение зависи от задпоставената употреба на местоименната форма.

Според „Грамматика на старобългарския език“ прикрепянето на показателното местоимение към предходното име, с което образуват единна фонетична цялост, се улеснява от слабата позиция, в която се намират тези местоимения в конкретния случай, както и от анафоричната им употреба и липсата на ударение. Специфично за семантиката на разглежданите местоимения клитики е не указването на даден предмет или лице, а на формулираното по-рано понятие за тях (*Грамматика 1993:554*). Поради това в края на старобългарския и през среднобългарския период от развоя на езика те постепенно напълно изгубват показателното си значение и стават изразители на определеността на предмета, към названието, към което се отнасят, т.е. превръщат се във формални показатели за определеност.

По модела на Й. Курц и изведените от него примери А. Минчева анализира старобългарските показателни местоимения според тяхната позиция спрямо съществителното в рамките на именната група. Тя също

⁷⁴ Слово № 44 ЧУДЕСА НА СВ. ВМЧ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ.

⁷⁵ Слово № 24 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТИТЕ ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ.

⁷⁶ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

⁷⁷ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА (цитиран от Елка Мирчева като възможна употреба на членуване (*Мирчева 2006:102*)).

⁷⁸ Слово № 13 МЪЧЕНИЕТО НА АПОСТОЛ ФИЛИП.

⁷⁹ Слово № 14 СЛОВО ЗА ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁸⁰ Слово № 3 ОБРЕТЕНИЕ НА КРЪСТА ГОСПОДЕН.

⁸¹ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁸² Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА

⁸³ Слово № 14 СЛОВО ЗА ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁸⁴ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

изказва мнение, че възникването на определителния член е свързано с постпозицията и енклизата на показателното местоимение, което се специализира за изразяване на анафорично значение, за разлика от деиктичното. Самият развой към членна форма отнася към синтактичен начин за преобразуване на местоимение в определена употреба, което е свързано с изграждането на нова категория – определеност (Минчева 1987).

Показателен случай за преобразуване на местоимение в определител е вмъкването му в именна група от прилагателно и съществително, където според законите на енклизата определителят винаги трябва да стои на второ място.

Например: нти н шборнтн стѣжж тж водж. (17a⁸⁵); н покры стѣжж тж водж. н тако штндѣ съ дѣщѣрнж своеж слава бѣ. елннн же скрежетѣаахж на хрнстннны. н на стѣжж тж водж шборнтн ж (18a⁸⁶); разгвѣрѣшн стѣжж тж водж. (20b⁸⁷); приближажшн сѣ на стѣе то мѣсто (21b⁸⁸); мѣла бѣ н стѣо дрѣхнстратннѣ мнхнла. да съхраннтѣ стѣе то мѣсто, ѿ водныж погыбѣлн (23a⁸⁹); тѣло то прѣславное цѣловаахж (254b⁹⁰); ѡ немѣже негодовашж. гдѣ прѣсловажнѣна та црѣквн. (122a⁹¹); гдѣ ѡстное то велнокѣ камнѣне. гдѣ многѣе то злато (122a⁹²); прнргвожденож тож дѣсннцѣж тѣ вѣнѣчѣж. (123b⁹³); двоѣ жргѣтвѣы на самж тж вѣчѣрѣ съврѣшастѣ сѣ. (176a⁹⁴); да не бждетѣ обѣща та помощѣ нкѣмоужѣ. (212b⁹⁵); н правднѣе то стѣе въ себѣ носѣшн (249a⁹⁶)⁹⁷.

⁸⁵ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁸⁶ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁸⁷ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁸⁸ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁸⁹ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

⁹⁰ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁹¹ Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

⁹² Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

⁹³ Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

⁹⁴ Слово № 28 ЕПИФАНИЙ КИПЪРСКИ СЛОВО ЗА ПОГРЕБЕНИЕ ХРИСТОВО.

⁹⁵ Слово № 31 ЗА БЯЛАТА НЕДЕЛЯ И ТОМИНОТО НЕВЕРИЕ.

⁹⁶ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

⁹⁷ Самата изследователка на Германовия сборник отбелязва няколко членни форми – прѣвѣ(вѣ)гажшн (!) во на мѣсто то (16б); н покры стѣжж тж водж. (18а); разгвѣрѣшн стѣжж тж водж. (20в); вѣ же камнѣн тѣ. вышен прѣдѣ црѣквнж (22б); да съхраннтѣ стѣе то мѣсто, ѿ водныж погыбѣлн(23а) като ярка особеност на словото за чудото в Хоня, като поставя въпроса „дали тези членни форми са присъствали в първоначалния текст и сочат сравнително по-късен старобългарски (източнобългарски) превод, или трябва да смятам за типично старобългарско явление. Факт е, че примерите за членувани форми в Герм. не са равномерно разпределени из целия сборник, а са съсредоточени в определени слова“. След обстоен анализ на текста тя прави заключението, че конкретно за това слово „членните форми са

Доколкото обаче формално тази употреба е свързана със съвременното показателно местоимение за близки предмети (този, това), може да се предположи, че днешната членна форма носи семантични следи от показателното местоимение за близост, видимост, конкретност.

Допуска се, че още от самото възникване на определителната функция на **тъ**-местоимението тя е относително по-абстрактна и общоопределяща за разлика от по-старите показателни функции на местоименията **съ**, **си**, **се**; **онъ**, **она**, **оно**; **овъ**, **ова**, **ово**, проявяващи се и днес в родопските и югозападните български говори.

Съществува разлика между силно и слабо показателно значение при старобългарските местоимения в зависимост от позицията им в именната група. Контрастни на примерите, в които местоимението е задпоставен определител, са тези с именна група, в която местоимението стои пред прилагателно, поддържайки независима от съществителното име позиция, като изразява посочване на обект.

Старобългарският език е разполагал с три показателни местоимения: **съ** – за близко посочване (този тук), **тъ** – нелокализирано, най-общо позоваване (този), **онъ** – в значение да далечност (този там, онзи). В старобългарските паметници се срещат многобройни примери за съществуването на енклитично употребено задпоставено показателно местоимение – **съ**, **тъ**, **онъ**. За употребата на **съ** заключението на Курц е, че и в двете позиции се изразява силно посочване, или посочване за близост, когато е необходимо тя да се подчертае контекстуално; при **тъ** значението е изтъквато, експресивно, и задпоставеното местоимение се използва като средство за подсилване на позоваването.

Примери на съчетания с предпоставено **съ**-местоимение:

се – **се ны съкровице ѿ крѣи нванъ** (32а⁹⁸); **нъ н въ се житне прѣбывающнѣ славныѣ съдѣваетъ** (50б⁹⁹); **не можетъ во чловѣкъ видѣти лица моего н жнети быти. нъ се мѣсто Ѹ мене** (68а¹⁰⁰); **не себе во радн прндъ на се дѣло** (106б¹⁰¹); **что се знаменне прѣрѣкани оувнждж** (109а¹⁰²); **повѣда ми н се прѣжеренын. прсно мнмлын мжжъ еладнн.** (128а¹⁰³); **како прнмиѣ снѣце видѣ въсѣ вѣж.** ѿ раба **се дръзновеине прнеиша.** (134а¹⁰⁴); **что се днѣ безмльвне много на земн. что се безмльвне проче н мльчѣнне много.** (173б¹⁰⁵); **что се велне н прѣславное, н**

били характерни за първоначалния превод^с (Мирчева 2006:91–92).

⁹⁸ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

⁹⁹ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

¹⁰⁰ Слово № 11 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА АРХАНГЕЛИТЕ МИХАИЛ И ГАВРИИЛ.

¹⁰¹ Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹⁰² Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹⁰³ Слово № 20 СЛОВО ЗА ИРОД И ЗА ИЗБИВАНЕТО НА МЛАДЕНЦИТЕ.

¹⁰⁴ Слово № 22 СЛОВО ЗА БОГОЯВЛЕНИЕ.

¹⁰⁵ Слово № 28 ЕПИФАНИЙ КИПЪРСКИ СЛОВО ЗА ПОГРЕБЕНИЕ ХРИСТОВО.

недовѣднѣмоє ѹюдо. (184б¹⁰⁶); знамениа нмы расплатнѣа. н гадаетъ с нмиъ, того радн. да тѣмъ н аплн прнсно се знамениє въстаніє творѣахъ глѣще. (207а¹⁰⁷).

съ — што хошетъ съ гробъ лазаровъ видѣти. (163б¹⁰⁸); съ дхъ ананнж слѣгавша Ѹморн. съ дхъ, раздѣлѣетъ блгынмъ блѣти. (223а¹⁰⁹).

сн — егдаже оуслыша ѿцъ еж, сн словеса глѣщж (92б¹¹⁰); сн знамениа нѣ сжтъ пррчка (168б¹¹¹).

сего — аще сеж воды не развръжемъ, н сего мжжа неоубіемъ. (21а¹¹²); н тако твуетъ до сего днѣ. (21б¹¹³); даж въсѣмъ шобразъ покаанна. така ти сжтъ, сего нвана дѣла. (38б¹¹⁴); н мла тл велѣнн. въставн сего оумерѣшааго. (39б¹¹⁵); нн рек же к родителема еж. не створи сего начинанна новааго. (84б¹¹⁶); да тждоу стѣ вода твѣ до сего днѣ. (92а¹¹⁷); н сжтъ близъ храма еж до сего днѣ. (93а¹¹⁸); н къ нстннѣ пристѣпаше. доннжж ѹъ сего днѣ нзвѣшатн. (103б¹¹⁹); ѹто оубо тебе ползѣетъ прочеє ѿ тѣла сего странѣаго. дажъ мн сего странѣаго. сънндо бо въ темнынъ, възвестн хотѣа странѣаго. даждъ мн сего странѣаго. тѣн бо єдинъ є странѣны. дажъ мн сего странѣаго, емоуже ѿца не вѣмы странѣнн. (180б¹²⁰); дажъ мн сего назареа. емоуже рожѣство не вѣмы странѣнн. даждъ мн сего волѣна странѣаго. не нмацаго гдѣ главы подѣклонитн. даждъ мн сего странѣаго. нже тако н странѣна въ странѣнѣ. безъ храмнны въ гаслѣ рожѣна. даждъ мн сего странѣаго. нже ѿ самыж гаслн, тако странѣна ѿ нрода вѣжавша. даждъ мн сего странѣаго. нже ѿ самѣх пеленъ въ єгупетъ страннѣша, нн града. (181а¹²¹); подобаше намъ възлюбенаа ѹада, н прѣжѣ сего православноаго днѣ, поѹченіє провѣзвѣститн. (201а¹²²); раздѣлѣетъ на властн, комоужѣ такоже хошетъ. сего дхѣа наплнъ павель аплѣ. еаннж кореннтѣца шираун. сего дхѣа гаврилъ. (223а¹²³); н по неходѣѣ ѿ сего жнтнѣа. тож прѣтѣе. (258б¹²⁴); кроликъ бо сынъ въ сего мира.

¹⁰⁶ Слово № 28 ЕПИФАНИЙ КИПЪРСКИ СЛОВО ЗА ПОГРЕБЕНИЕ ХРИСТОВО.

¹⁰⁷ Слово № 31 ЗА БЯЛАТА НЕДЕЛЯ И ТОМИНОТО НЕВЕРИЕ.

¹⁰⁸ Слово № 27 СЛОВО ЗА ЦВЕТОНОСНАТА НЕДЕЛЯ.

¹⁰⁹ Слово № 34 ПРОКЪЛ КОНСТАНТИНОПОЛСКИ СЛОВО ЗА ПЕТДЕСЕТНИЦА.

¹¹⁰ Слово № 15 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТА МЪЧЕНИЦА ВАРВАРА.

¹¹¹ Слово № 27 СЛОВО ЗА ЦВЕТОНОСНАТА НЕДЕЛЯ.

¹¹² Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹¹³ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹¹⁴ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

¹¹⁵ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

¹¹⁶ Слово № 14 СЛОВО ЗА ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

¹¹⁷ Слово № 15 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТА МЪЧЕНИЦА ВАРВАРА.

¹¹⁸ Слово № 15 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТА МЪЧЕНИЦА ВАРВАРА.

¹¹⁹ Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹²⁰ Слово № 28 ЕПИФАНИЙ КИПЪРСКИ СЛОВО ЗА ПОГРЕБЕНИЕ ХРИСТОВО.

¹²¹ Слово № 28 ЕПИФАНИЙ КИПЪРСКИ СЛОВО ЗА ПОГРЕБЕНИЕ ХРИСТОВО.

¹²² Слово № 29 ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ СЛОВО ЗА ВЪЗКРЕСЕНИЕ ХРИСТОВО.

¹²³ Слово № 34 ПРОКЪЛ КОНСТАНТИНОПОЛСКИ СЛОВО ЗА ПЕТДЕСЕТНИЦА.

¹²⁴ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

ничуе се же ѿ сего мнра не наѣкаше. (263б¹²⁵); конуѣти сего бѣгомъ събраннааг(...)
(270а¹²⁶).

семоу — тако да и урѣвемъ нестоунникъ, семоу тѣлоу быти. (52а¹²⁷); и славица
бѣ. и семоу великомуу юдоу вывѣшоу. (131а¹²⁸).

сен — вѣтвельствѣжшоу боу. и всен сен цркви. (36б¹²⁹).

снмъ — и глава прикоснѣвшн сѣ емъ, и гла семоу. црю снмъ въразомъ
одѣлѣвшн ратникомъ. (4а¹³⁰); и огню видѣнемъ. снмъ образомъ себе раждѣвшн.
(50а¹³¹); и како смръдѣюще се и гнило. съ снмъ тѣломъ вжнѣ рабы параскѣвн
погрѣбосте. (53б¹³²); тѣмъ и марѣа, снмъ словесемъ въдавшн сѣ. (163б¹³³).

снма — всѣ же юдеса и блѣгѣти. снма великыма арѣхстатигома. (70а¹³⁴).

снмн — въ третнмъ словесн. снмн словесы самѣмн, снцѣ пншжще. (257а¹³⁵).

снн — въ едннѣ же днѣ сънемъ сътворѣше, съвѣщашѣ глѣще. тако снн
юдеса творѣ, богынеж нашеж арѣмидож. (29а¹³⁶); Пнса же сѣ снн съборникъ
ржкож кто лнбо вы въ црѣво блѣговѣрнаго (270а¹³⁷).

Примерите за задпоставена употреба на съ – местоимение:

се — что бо лн ѣ вренѣное се тѣло, на калъ смръдан (19б¹³⁸); послѣдѣ странѣнѣ
велицѣ дѣтѣмн. воле не знаменне лн се гавѣ. (83б¹³⁹); не прѣстае тѣ глѣ хѣлныж
глѣ. на мѣсто се стѣе, и на законъ (121а¹⁴⁰); помышлѣкаше въ себѣ глѣ. что ѣбо
ѣ видѣнне се оужасное (225а¹⁴¹); писанне се прѣучкое (111б¹⁴²); горе се бывае тѣ
тобож ннѣ, неже фарашономъ. (127б¹⁴³); и пакы рекѣ раѣнте сѣ. съмотренне бо се
вжнѣ, въсѣмъ члѣкомъ. (167а¹⁴⁴); покаянню бо ѣ врѣма се. (203б¹⁴⁵); то гдѣ сѣ

¹²⁵ Слово № 40 СЛОВО ЗА УСКЕЛЕНИЕ ГЛАВАТА НА ЙОАН КРЪСТИТЕЛ.

¹²⁶ ПРИПИСКА КЪМ ГЕРМАНОВИЯ СБОРНИК.

¹²⁷ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

¹²⁸ Слово № 21 ЧУДЕСА НА СВЕТИ ВАСИЛИЙ. ЗА АНАСТАСИЙ ПРЕЗВИТЕР.

¹²⁹ Слово № 6 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ ПОХВАЛА ЗА ЙОАН БОГОСЛОВ.

¹³⁰ Слово № 3 ОБРЕТЕНИЕ НА КРЪСТА ГОСПОДЕН.

¹³¹ Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

¹³² Слово № 8 ЖИТИЕ И СКАЗАНИЕ ЗА ЧУДЕСАТА НА СВЕТА ПАРАСКЕВА.

¹³³ Слово № 26 СЛОВО ЗА ЧЕТИРИДНЕВНИЯ ЛАЗАР.

¹³⁴ Слово № 11 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА АРХАНГЕЛИТЕ
МИХАИЛ И ГАВРИИЛ.

¹³⁵ Слово № 39 СЛОВО ЗА УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

¹³⁶ Слово № 5 СЛОВО ЗА СВЕТА ТЕКЛА.

¹³⁷ ПРИПИСКА КЪМ ГЕРМАНОВИЯ СБОРНИК.

¹³⁸ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИ-
ПАРАМОНАРЯ.

¹³⁹ Слово № 14 СЛОВО ЗА ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО.

¹⁴⁰ Слово № 19 ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИ ВЕЛИКОМЪЧЕНИК СТЕФАН.

¹⁴¹ Слово № 35 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ СЛОВО ЗА РОЖДЕСТВОТО НА ЙОАН КРЪ-
СТИТЕЛ.

¹⁴² Слово № 18 СЛОВО НА ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО.

¹⁴³ Слово № 20 СЛОВО ЗА ИРОД И ЗА ИЗБИВАНЕТО НА МЛАДЕНЦИТЕ.

¹⁴⁴ Слово № 27 СЛОВО ЗА ЦВЕТОНОСНАТА НЕДЕЛЯ.

¹⁴⁵ Слово № 30 ПОУЧЕНИЕ ЗА ПРАВОСЛАВНАТА НЕДЕЛЯ.

ВН СЛОВО СЕ СКОНУЧЛО. (246б¹⁴⁶); ПОМЫШЛѢКАШЕ ВЪ СЕВѢ ГЛА. ЧТО УБО Ё ВНДѢННЕ СЕ ОУЖАСНОЕ. (225а¹⁴⁷).

СН — ТАКО Н ПРОУНИ СН ЦРНЕ ПЕУЧЛОУЖТ^и СЛ ЛЮД^иМИ СВОИМИ. (277а¹⁴⁸).

СЕГО — ВЪСТРЪГНЖТН НС КОРЕНЕ, ѿ ГРАДА СЕГО. (15б¹⁴⁹).

СЕН — ДРОУЗНИ ЖЕ НАЖЩЕ КЪ СТѢН ВОДѢ СЕН РАЗВРѢЩИ Ж. (20б¹⁵⁰); Н БЖДѢТА УБЫВАЖШИ СЛ ВЪ ПРОПАСТН СЕН ДО СКОН^иЧѢННА ВѢКА. (27а¹⁵¹); УБЫ МИКѢ, КОМОУ УПОДОБИ СЛ АЗЪ ШКААН^иНАА, НА ЗЕМН СЕН. (105б¹⁵²); ВЪЗЪГЛАШАЖ ПРИ ВАСЪ НА ГОРѢ СЕН НИКѢ. (245б¹⁵³).

СЕМОУ — МИНЖВШУ БО ЗНАМЕННЮ СЕМОУ (5а¹⁵⁴); НЕ ИМАТЪ БЫТИ НИКОЛЖЕ РАСКАЖЕНА МКЕСТОУ СЕМОУ СТОМОУ. (25а¹⁵⁵); Н ДА БЖДЕТЪ СЛАВА МКЕСТОУ СЕМОУ ВЫНЖ. (27а¹⁵⁶); НСХОДАЩОУ БО ЗЪМНЕВН СЕМОУ, Н АЩЕ ОБРАЩЕТЪ НЛИ СКОТЪ НЛИ УЛѢКА. (282а¹⁵⁷).

СНИГЪ — ТАКО НЕ БЫ ПОБѢНА ПТНЦАМИГЪ СНИГЪ НЕВЫНИМЪ. (105а¹⁵⁸); НЕ ОУПОДОБИ СЛ УБО НИ ВОДАМИГЪ СНИГЪ. (105б¹⁵⁹); ДА ТАКОЖЕ НСКУШЕНИ БЫХОМИГЪ ВРѢМЕН^иНЫМИГЪ СНИГЪ ЦРѢМИГЪ Ш ВСЕМИГЪ. (146б¹⁶⁰).

СНХЪ — ЕИДАЖЕ ВНДѢ ѿЦѢ ѢЖ, КРѢКО СРЦѢ ѢЖ, Ш СЛОВЕСѢ СНХЪ. (91б¹⁶¹).

СЕМИГЪ — ПОНЕЖЕ НЕ БЫ ТАКОГО ВЪ РОДѢ СЕМИГЪ. ТО ТѢМИГЪ, САМИГЪ ГИГЪ БЪ МАРДЪИ. (240б¹⁶²); НА МКЕСТѢ СЕМИГЪ Ё ЗЪМИНИ. ДА ТОГО РАДН НЕ СМКЕТЪ НИКТО МИНУВАТИ СЖДѢ. (282а¹⁶³).

СНИИ — ЧТО ВН СТВОРИЛА ГВОЗД^иМИ СНИИ. (14а¹⁶⁴).

Забелязва се голяма разлика в употребите на местоимение то и того в

¹⁴⁶ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

¹⁴⁷ Слово № 35 КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ СЛОВО ЗА РОЖДЕСТВОТО НА ЙОАН КРЪСТИТЕЛ.

¹⁴⁸ Слово № 42 ЧУДОТО НА СВ. ГЕОРГИ СЪС ЗМЕЯ.

¹⁴⁹ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹⁵⁰ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹⁵¹ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹⁵² Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹⁵³ Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

¹⁵⁴ Слово № 3 ОБРЕТЕНИЕ НА КРЪСТА ГОСПОДЕН.

¹⁵⁵ Слово № 5 СЛОВО ЗА СВЕТА ТЕКЛА.

¹⁵⁶ Слово № 4 СЛОВО ЗА ЧУДОТО В ХОНЯ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ ЗА АРХИПАРАМОНАРЯ.

¹⁵⁷ Слово № 42 МЪЧЕНИЕ НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН.

¹⁵⁸ Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹⁵⁹ Слово № 17 СЛОВО ЗА ЗАЧАТИЕТО НА СВЕТА АННА.

¹⁶⁰ Слово № 24 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТИТЕ ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ.

¹⁶¹ Слово № 15 МЪЧЕНИЕ НА СВЕТА МЪЧЕНИЦА ВАРВАРА.

¹⁶² Слово № 38 ЙОАН ЕКЗАРХ БЪЛГАРСКИ СЛОВО ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ.

¹⁶³ Слово № 42 МЪЧЕНИЕ НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН.

¹⁶⁴ Слово № 3 ОБРЕТЕНИЕ НА КРЪСТА ГОСПОДЕН.

полза на задпоставената употреба – съответно 7 – *то* и 3 – *того* употреби за предпоставено местоимение и 18 – *то* и 9 – *того* употреби за задпоставено местоимение, които могат да се смятат за членна форма. Голям е броят и на предпоставено местоимение *сѣго* – 15 срещания, за сметка на един случай със задпоставено местоимение *сѣго*. Сравнително еднакви са останалите появи на пред- и задпоставено местоимение, като разликата е в рамките на 1 до 3 употреби на дадено местоимение. Трябва да се отбележи и семантичната разлика, при която значението за деиктичност или анафоричност се носи от позицията на местоимението спрямо съществителното име. Деиктичната функция на задпоставеното енклитично местоимение отслабва, докато анафоричността се засилва.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Грамматика 1993: Грамматика на старобългарския език (Фонетика, морфология, синтаксис). (Авт. колектив), АИ „М. Дринов“, С. 1993.

Диахронен корпус на българския език: <http://histdict.uni-sofia.bg>.

Куриц 1963: Куриц, Й. Проблема члена в старославянском языке. – В: Исследования по синтаксису старославянского языка. Прага, 1963.

Минчева 1987: Минчева, А. Старобългарският език в светлината на балканистиката. София: Наука и изкуство, 1987.

Мирчева 2006: Мирчева, Е. Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста, София, 2006.

Ницолова 2003: Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2003, с. 175.